

ILLÉS BÉLA ISMERETLEN ELSŐ PUBLIKÁCIÓI

A rá oly jellemző mesélőkedvvel mondja el Illés Béla az *Anekdoták könyve* egyik fejezetében Adyval történt egyetlen, véletlen találkozását. A történet, csattanójával együtt, alighanem ismert: Ady ajánló sorokat vet papírra Osvátnak, anélkül, hogy az ifjú joghallgató kéziratát elolvasta volna. Az írás *Politika* címen megjelent a Nyugat 1916. január 1-i számában. „Ez volt az első nyomtatásban megjelent írásom” – emlékezik vissza az író, 1959-ben.¹ A 8 évvel később megjelent *Lövészárokban* című kötete² előszavában is 1916. január 1-ét jelöli meg első nyomtatásban megjelent cikke időpontjának. (Itt jegyzem meg, hogy Illés Béla tévesen jelöli 1916. január 1-ével a *Politika* megjelenését, holt az február 16-án jelent meg a Nyugatban, az előző dátumú szám *Feljegyzések* címen közli írását.)

Visszaemlékezései és a Nyugat évfolyamai alapján az irodalomtörténet is ezt a dátumot fogadta el. A *Magyar Irodalmi Lexikon* I. kötete is így tudja: „21 éves, amikor – Ady Endre ajánlására – első ízben jelennek meg írásai. A Nyugat 1916. évi első félévi száma a Figyelő rovatban közli négy kis esszéjét (*Politika, A néma politikus, Feljegyzések, Feljegyzések*)”.³ Életművének monográfusa, Diószegi András az 1916-os esztendőből két eseményt említ: egyéves önkéntesként vonul be az albán frontra, megjelenik első cikke a Nyugatban.⁴

Mindezekkel ellentétben a valóság az, hogy Illés Bélának 1915-ben *Az Érdekes Újságban* már megjelent három publikációja: szeptember

¹ Illés Béla: *Anekdoták könyve*. Bp. 1959. (A *protektor* c. fejezet a 16–17. lapokon.)

² Illés Béla: *Lövészárokban* . . . Válogatott cikkek, publicisztikai írások, karcolatok. 1916–1966. Bp. 1967. Válogatta és szerkesztette Jászberényi József.

³ *Magyar Irodalmi Lexikon* I. Bp. 1963. 493.

⁴ Diószegi András: *Illés Béla*. Bp. Arcok és vallomások sorozat. 1966.

12-én és október 17-én *Aforizmák*, november 7-én pedig *Gondolatok* címmel. 1916. március 12-én még egyszer publikál e népszerű lapban az utóbbi címen.

Ezeket az írásokat az 1912 és 1916 között a budapesti egyetemen jogszhallgató Illés Béla írta olvasmányai és meditációi hatására. Az aforizmák és a gondolatok egy része a Nyugatban 1916-ban megjelent írásainak elmékedését készítették elő, egyik-másik mondatát át is mentette a kiforrott esszéikbe (*ezeket dőlt betűvel jelzem*). Ezek az írások ma talán azért tarthatnak érdeklődésre számot – filológiai esetükön túl, mert adalékul szolgálhatnak, hogy honnan indult a Tanácsköztársaság idejére szocialistává váló haladó értelmiség. Maga Illés írta az 1966-os idézett kötete előszavában: „Mikor első írásaimat írtam, még igen messze voltam attól, hogy szocialista legyek.” Majd később így folytatja: „. . . bizonyára nem a nagy marxista–leninisták ítélőképességeivel nyúltam a kérdésekhez, de – erre büszke vagyok – mindig a kor nagy tanítómestereinek hatása alatt.”

Aforizmák

Az egész emberiség elfér egy szívben – két asszony nem.

Vannak megvásárolhatatlan emberek. Ezek nagyon olcsón vásárolhatók. Egy mosollyal, egy rongy-darabbal, vagy egy meleg kézszoritással.

Sokat csodálkozom azon, hogy néha a tehetséges ember is érvényesül.

A természettudósok nagyon tévednek, amikor azt állítják, hogy az ember gerinces állat.

Azok álmodják a legszebbeket, akik sohasem alszanak.

Az asszonyok hallgatása mindig elhallgatás.

Azok, akiknek a szerelem üzlet, sokkal kevesebbet tudnak róla, mint azok, akiknek örök misztérium.

Egy csomó rossz költő megél abból, hogy sohasem az első szerelem az igazi.

Könnyebb valamit elhítenni, mint elhinni.

Nem minden számárság aforizma. Csak minden második.

(Az *Érdekes Újság*, 1915. szeptember 12. III. évf. 37. szám 28. lap.)

Aforizmák

Az ifjú-óriás mindent tagad. A zseni állít. A tudós bizonyít. A bölcs nézi tülekedésüket és mosolyog.

Attól, hogy én valamit fehérnek látok, te meg feketének még nem bizonyos, hogy piros. Lehet például sárga is.

*A politika az önzés tudománya.*⁵

Az igazi politikus sohasem azt kérdi, hogy mi következik, hanem azt, hogy ki.

A jó diplomatának nincs egyetlen gondolata sem, csak töménytelen utógondolata.

A sakkfigurák mind egy fából vannak faragva, csak véletlenség dolga, melyik kap fehér egyenruhát és melyik feketét.

Apáink életének két csúcspontja az öröm és a fájdalom volt, a miénk a szórakozás és unalom.

A legforróbb csók is lehűt.

Ostobaságainkat szoktuk legjobban megfontolni.

A legelső szomorú ember volt az első poéta.

(1915. október 27. III/42. 24. lap.)

Gondolatok

Az emberek komédiások, s színjátékuk az élet mégis többnyire tragédia. Ez talán összefügg azzal, hogy az élet komédiáissai majd mind csepűrágók és alig akad közöttük valódi életművész.

*

Bűnös mindenki – tartja a közfelfogás –, aki szembehelyezkedik a társadalom többségének erkölcsi felfogásával. A mo-

⁵ A *Politika* című írás I. fejezete indító mondatának első fele. Megjelent Nyugat, 1916. február 16.

dern társadalomban — sírja ugyanez a közfelfogás — sokkal több a bűnös ember, mint a becsületes. Minél tovább gondolkodom, annál kevésbé tudom összeegyeztetni ezt a két igazságot.

*

A politikus, amikor miniszteri tárcáért verekszik, vagy választási kampányt vezet, ép oly kevésbé gondol a szociológia átfogó igazságaira, mint a vidéki járásorvos a darvinizmus tételeire akkor, amikor egy öreg parasztasszony gyomrát vizsgálja.

*

Aki az emberről tudja, hogy rossz, önző és ostoba, — az csak ismeri az embert, de csak az érti meg, aki ezt tudva is szereti. Mert a megértés a megbocsátásnál kezdődik.

(1915. november 7. III/45. 29. lap.)

Gondolatok

Nem kell megijedni attól, hogy egy szép hazugság többet ér egy jó igazságnál, hanem meg kell fogni ezt a dolgot ott, ahol megfogható. Amint a hazugság felöltözik szép külsőbe, úgy felöltöztethető az igazság is, és akkor mégis csak többet fog érni és jobban fog hatni, mert éppen abban áll az igazságnak igazság volta, hogy több embernek használ, mint árt.

*

És ha ruha teszi az embert, nem kell ettől sem visszariadni; a tartalmas ember sem köteles külsejét elhanyagolni. Senki sem zseni attól, hogy kócos, és senki tehetségtelenségének sem oka az elegáns külső. De elveinkkel sincs külsőnk összefüggésben. Hogyha érzelmeink és elveink radikális volta arányban állana

külső elhanyagoltságával, akkor a leglázásabb forradalmár a vicclapok az a kopott alakja volna, aki csak egyszer szokott egy évben megfürdeni.

*

Igazságokért tudnunk kell meghalni. Szép dolgokért érdemes élni.

*

A művész ismer szépet és csúnyát, a filozófus jót és rosszat, a politikus hasznos és káros dolgokat. De más időkben is élnek. A művész, az író és a filozófus magát a végtelenhez viszonyítja, a politikus a mához, vagy ha nagyon előrelátó, a közeli holnaphoz.⁶

*

A művészetben a népszerűség a múltat jelenti, a politikában a jövőt. A politikában sem következtethetünk ugyan a népszerűségből a dolgok belső értékére, de a jövőre igen. Mert nem igaz, hogy a népszerűség ingatag alap: a tömeg sokkal lustább, semhogy gyakran változtassa ideáljait.⁷

*

Az igazság nem mindig logikus.⁸

(1916. március 12. IV/11. 38. lap.)

STENCZER FERENC

1

⁶ A *Feljegyzések* II. pontjának egy része. Megjelent Nyugat, 1916. január 1.

⁷ A *Feljegyzések* III. pontjának szövegével azonos. Ugyanott.

⁸ A *Feljegyzések* IV. pontjának szövegösszefüggésbe helyezett egy mondata. Ugyanott.